
Г л а с н и к
Етнографског института
Српске академије наука и уметности

LV (1)

Београд 2007

Г

Е

И

UDC 39(05)

ISSN 0350-0861

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LV
No. 1

Editor in chief:

Dragana Radojičić

Editorial board:

Gojko Subotić, Radost Ivanova, Marina Martinova, Natalija Puškareva,
Elena Uzeneva, Milica Bakić-Hayden, Elefterios Alexakis, Peter Slavkovsky,
Sofija Miloradović, Bojan Žikić, Jelena Čvorović,
Mladena Prelić, Ljiljana Gavrilović

Secretary:

Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Dimitrije Stefanović and
associate member of the SASA Vojislav Stanovčić, at VIII meeting of the
Department of Social Sciences SASA, on October, 2007.

BELGRADE 2007

УДК 39(05)

ISSN 0350-0861

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ

ГЛАСНИК
ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
LV
свеска 1

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Радост Иванова, Марина Мартинова, Наталија Пушкарева,
Елена Узенева, Милица Бакић-Хајдин Елефтериос Алексакис,
Петер Славковски, Софија Милорадовић, Бојан Жикић,
Јелена Чворовић, Младена Прелић, Љбиљана Гавриловић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на VIII седници Одељења друштвених наука САНУ
одржаној октобра 2007. године, на основу реферата академика Димитрија
Стефановића и дописног члана САНУ Војислава Становчића

БЕОГРАД 2007

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 35/III, Београд, тел. 011-2636-804
eisanu@sanu.ac.yu
www.etno-institut.co.yu

Рецензент:
академик Димитрије Стефановић
дописни члан САНУ Војислав Становчић

Лектор:
Софија Милорадовић

Превод на енглески:
Јелена Чворовић

Коректор:
Марија Ђокић

Штампа:
Академска издања
Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства науке Републике Србије

Део радова у овом Гласнику резултат је рада на пројектима:
Србија између традиционализма и модернизације – етнолошка и антрополошка
проучавања културних процеса (бр. 147020), *Антрополошко испитивање комуникације у*
савременој Србији (бр. 147021) и *Етницитет: Савремени процеси у Србији, суседним*
земљама и дијаспори (бр. 147023), које је у целини финансирало МН РС.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 35/III), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Годишње

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS.SR-ID 15882242

Садржај Summary

Оригинални научни радови

<i>Мирослава Малешевић</i> , Хришћански идентитет секуларне Европе	9
<i>Miroslava Malešević</i> , Christian identity of secular Europe	28
<i>Љиљана Гавриловић</i> , Приче о истини и толеранцији: креатори и креирани	29
<i>Ljiljana Gavrilović</i> , Stories About the Truth and Tolerance: The Creators and the Created	43
<i>Срђан Радовић</i> , Глобализација идентитета у закаснелој транзицији: представе о Европи и Србији међу студентима у Београду	45
<i>Srđan Radović</i> , Globalization of Identity in the Delayed Transition: Notions About Europe and Serbia Among Students in Belgrade	59
<i>Иван Ђорђевић</i> , Владе Дивац – недовршена транзициона бајка	61
<i>Ivan Đorđević</i> , Vlade Divac – Unfinished Transition Fairy Tale	75
<i>Јана Баћевић</i> , Дан заљубљених као Осми март транзиционе Србије. Анализа једног (новог?) празника	77
<i>Jana Bačević</i> , Valentine's Day as the 8 th March of Transitional Serbia. Analysis of a (New?) Holiday	89
<i>Радост Иванова</i> , Свети Валентин vs. Свети Трифон или све в едно	91
<i>Радост Иванова</i> , Свети Валентин vs. Свети Трифун или два у једном	102
<i>Бојан Џикић</i> , Injecting Drug Users' Utilisation of Public Space in Belgrade: Places, Risk-management, and Habitual Life	103
<i>Бојан Жикић</i> , Коришћење јавног простора од стране интравенских корисника дроге у Београду: места, управљање ризиком и навике	113
<i>Александра Павићевић</i> , Друштвена политика према породици – подруштвљавање или крај једне историјске форме?	115
<i>Aleksandra Pavičević</i> , Social Policy Towards the Family – Socialization or the end of a Historic Form?	124

<i>Весна Трифуновић</i> , Формирање социјалних типова у теорији Орина Клапа	125
<i>Vesna Trifunović</i> , Formation of Social Types in the Theory of Orin Klap	139
<i>Мирослава Лукић-Крстановић</i> , Антрополошки концепт спектакла у мрежи ритуала, светковина и догађаја	141
<i>Miroslava Lukić-Krstanović</i> , Anthropological Concept of Spectacle in the Network of Rituals, Ceremonies and Events	155
<i>Марко Стојановић</i> , Етнографска музејска експозиција у функцији комуникационог процеса	157
<i>Marko Stojanović</i> , Ethnographic Museum Exposition as a Function of Communication Process	170
<i>Maria Koumarianou</i> , Cursed Sites and Cursed Practices. Treasure Hunting at Haunted Places. A Case Study from Greece	171
<i>Марија Кумариану</i> , Уклета места и уклета пракса. Потрага за благом и уклета места. Студија случаја из Грчке	192
<i>Lada Stevanović</i> , Ridiculed Death and the Dead: Black Humor – Epitaphs and Epigrams of the Ancient Greece	193
<i>Лада Стевановић</i> , Подсмевање мртвима и исмевање смрти: црни хумор на епитафима и епиграмима античке Грчке	203
<i>Jelena Čvorović</i> , Gypsy Dragon: an Evolutionary Approach to Narratives	205
<i>Јелена Чворовић</i> , Прича о циганском змају: еволуциони приступ наративима	215
<i>Марија Илић</i> , Фолклорна анегдота: између мемората и фабулата – теренска истраживања Срба у Медини (Мађарска)	217
<i>Marija Ilić</i> , Folklore Anecdote Between Memorata and Fabulata – Field Research of Serbs in Medina (Hungary)	232
Прегледни чланци	
<i>Гордана Благојевић</i> , Српске школе и настава српског језика у Грчкој у 20. веку	233
<i>Gordana Blagojević</i> , Serbian Schools and Teaching of Serbian Language in Greece in the 20 th Century	244
<i>Александар Бошковић</i> , Клифорд Герц: једна каријера	245
<i>Aleksandar Bošković</i> , Clifford Gertz : a Career	251
<i>Goran Štrkalj, Victoria E. Gibbon, A.Tracey Wilkinson</i> , Teaching Human Variation: Can Education Change Students' Attitudes Towards 'Race'?	253

<i>Горан Штркаљ, Викторија Е. Гибон, А. Трејси Вилкинсон, Предавања о људској разноликости: може ли образовање променити став студената према схватању „расе“?</i>	258
--	-----

Прикази

<i>Илдико Ердеи, Етнографија музике света – Иван Чоловић, Етно, приче о музици света на Интернету</i>	259
<i>Гордана Благојевић, Светски конгрес: 20th World Congress on Dance Research “Promotion of diversity”</i>	262
<i>Марта Стојић, Радост Иванова, Култура наше свакодневице</i>	263

Гордана Благојевић

Етнографски институт САНУ
blagojevicgordana@yahoo.com

Српске школе и настава српског језика у Грчкој у 20. веку

У овом раду се разматра однос према језику као симболу етничког идентитета у дијаспори, на примеру српских школа и наставе српског језика у Грчкој у 20. веку – на индивидуалном нивоу, на нивоу земље пријема и земље матице.

Кључне речи: српске школе, настава српског језика, дијаспора, Грчка, етнички идентитет.

Језик представља један од битних симбола етничког идентитета. У случају миграција, губитак матерњег језика доприноси лакшој асимилацији исељеника. Међутим, то не доводи и до губитка етничког идентитета, јер функције језика могу преузети други симболи.¹ У дијаспори, матерњи језик, тј. језик родитеља, није обавезно и језик детета.²

На присуство/одсуство српских школа и наставе српског језика у дијаспори утицали су различити фактори. То су, у првом реду, политика земље пријема, затим бројност мигрантске популације и њена организованост, као и однос који према том питању има земља матица.

¹ Мирјана Павловић, *Испољавање етничког идентитета Срба у Чикагу*, Прилози проучавању етничког идентитета, Зборник радова Етнографског института САНУ 20, Београд 1989, 42.

² О томе видети: Мирјана Павловић, *Срби у Чикагу: проблем етничког идентитета*, Посебна издања Етнографског института САНУ 32, Београд 1990; Мирослава Лукић-Крстановић, *Срби у Канади – живот и симболи идентитета*, Посебна издања Етнографског института САНУ 36, Београд 1992; Младена Прелић, *Срби у селу Ловри у Мађарској током XX века*, Будимпешта 1995; Гордана Благојевић, *Срби у Калифорнији. Обредно-религијска пракса и етницитет верника српских православних парохија у Калифорнији*, Посебна издања Етнографског института САНУ 54, Београд 2005.

Тема овог рада су српске школе и настава српског језика у Грчкој у 20. веку. У првој половини 20. века постојале су српске школе у којима се целокупна настава одвијала на српском језику. У другој половини 20. века углавном је присутна настава српског као страног језика. У овом периоду, српски језик усвајају Грци на курсевима и приватним часовима. Шездесетих година 20. века, при југословенској амбасади у Атини постојала је Допунска школа на српскохрватском језику. Почетком деведесетих година 20. века услед рата на територији Југославије, у Грчку је дошао знатан број избеглих Срба. Међутим, настава српског језика као матерњег организована је тек десет година касније (почетком 21. века), и то у Солуну, Катарини и Хањи (Крит).

Посматрајући српске школе и наставу српског језика, у раду се разматра однос према језику као симболу етничког идентитета – на индивидуалном нивоу, на нивоу земље пријема и земље матице.

* * *

У првој половини 20. века, прве српске школе на територији данашње Грчке отворене су у Солуну, који је до 1912. године припадао Турској. Турски назив за хришћанско становништво био је *Рум милет* – од речи *Ρωμαίος=Ромеј*. Овај назив је обједињавао Србе, Бугаре и Грке које су припадали Цариградској патријаршији. Дати систем важио је за пописе становника и за издавање пасоша.³ Егзистенција српског народа у Турској призната је кроз школу и цркву. Наиме, Срби су успели да задобију право да отварају народне школе, а затим су издејствовали и наименовање двојице Срба за митрополите.⁴

У Солун су се крајем 19. века у великом броју досељавали Срби из Македоније (из солунског среза) и из Старе Србије (из шарских предела, из дебарског санцака).⁵ Солун је после припајања Грчкој, по мировним уговорима, имао 1913. године око 120.000 становника, међу којима је било и неколико хиљада Срба.⁶

Прва књига на српском језику, за школску употребу у Турској царевини, штампана је у Цариграду 1889. године, у 7000 примерака. У периоду од 1889. до 1892. године штампана је читава серија приручника и црквених књига. То су углавном биле читанке, буквари, уџбеници историје,

³ Н. Н. Brailsford, *Macedonia – its races and their future*, London 1906, 62-63; о томе видети и у: Victor Roudometof, *From Rum Millet to Greek Nation: Enlightenment, Secularization and National Identity in Ottoman Balkan Society, 1453-1821*, *Journal of Modern Greek Studies* 16 (1), 1998.

⁴ Андрија Раденић, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. I, св. 1, Београд 1991, 702.

⁵ И. Иванић, *Македонија и Македонци, путописне белешке*, Београд 1906, 198.

⁶ Радмила Радић, *Хиландар у државној политици краљевине Србије и Југославије 1896-1970*, Београд 1998, 174.

као и граматика српског језика. За школску 1890/1891. годину, укупан број књига износио је 73.500. Ради продаје ових књига основане су књижаре у Цариграду, Солуну и Скопљу (1889).⁷

Почетком 1892. године, Срби из Солуна молили су Цариградску патријаршију да им се отвори школа. Патријаршија је одговорила солунском митрополиту: „одбити енергично претензије Срба, јер у Солуну никада није било српске школе, и не треба да је буде“.⁸ Патријаршија је имала искључиво право да отвара школе за немуслиманско становништво. Отварала је, међутим, само грчке школе.⁹ Прва српска школа је ипак отворена децембра 1892. године, на основу члана 129 турског закона о јавној настави.¹⁰ Крајем 19. века, у Солуну су постојале четири српске школе: једна гимназија, две основне школе за мушку и женску децу и српска Виша девојачка школа са интернатом за Српкиње из Македоније и Старе Србије.¹¹

Српска гимназија *Дом науке* (основана 1892. године) била је смештена у две зграде. Налазиле су се у тада најлепшем селу Солуна – Капмањи (звали су га и Нови Солун).¹² Нешто касније, школа је пребачена у улицу паралелну са кејом, у којој се налазила и српска Виша женска школа. Гимназију су похађала деца из Солуна, из солунског вилајета, косовског вилајета (Призрен и Приштина) и битолског вилајета. У куфаловској махали, насељеној Србима из Дебра и солунског вилајета (већином из Куфалова), постојао је и одељак *Дома науке* за основну наставу, са 35 ученика и ученица и са 2 учитеља. То је била тзв. *куфаловска школа*. У српској гимназији, 1897. године било је 4 разреда са 150 ученика и до 20 ученица. Предавања су држали управитељ, 10 професора и предавача.¹³ Осим редовних гимназијских предмета, у склоп наставе улазили су француски и турски језик.¹⁴

Француски путописац Виктор Берар дао је опис српског конзулата, гимназије и цркве у Солуну. Он сматра да је српска гимназија била најлепша зграда у Солуну. Ентеријер је био украшен сликама српских царева и светитеља. Према Берару, у интернату је живело око 200 ученика који су дошли из целе Македоније.¹⁵

⁷ Δημήτριος Βλ. Τζώρτζεβιτς, *Ιστορία της Σερβίας 1800-1918*, Θεσσαλονίκη 1970, 278.

⁸ П. Балкански (Михаило Ристић), *Српски народ у скопљанској епархији и његове школе у 1896-1897. години*, Београд 1899, 93.

⁹ И. Иванић, *Из црквене историје Срба у Турској у 18. и 19. веку*, Београд и Нови Сад 1902, 19.

¹⁰ П. Балкански (Михаило Ристић), н. д., 93.

¹¹ И. Иванић, *Македонија и Македонци, опис земље и народа II*, Нови Сад 1908, 203.

¹² Исто, 196.

¹³ Исто, 203.

¹⁴ И. Иванић, н. д. (1906), 205.

¹⁵ Νεοκλέους Καζαζής, *Το Μακεδονικόν πρόβλημα*, Εν Αθήναις 1907, 76.

Српска основна школа у солунској махали Вардар-капији отворена је у априлу 1897. године. Школа је имала четири разреда за мушку и женску децу. Ученици су били из Солуна, као и из вароши и села солунског вилајета (Струмице, Кукуша, Дојрана, Ђевђелије и околних села).¹⁶

Постоје упадљива размимоилажења у француским и грчким изворима с почетка 20. века у вези са бројем српских ученика у северној Грчкој. По француским изворима, 1906. године било је 1.674 ученика само у северној Грчкој. Грчки историчар Л. Хасиотис износи податак према коме је 1917. године (11 година касније) било 800 ђака, дакле – упола мање.¹⁷ Могуће је да је ученика ипак било више, посебно ако се узме у обзир број избеглица током Првог светског рата.

У периоду од 1915. до 1918. године, у Грчкој је постојала веома жива српска просветна активност. После пропасти фронта, велики број деце био је евакуисан у земље алијансе, углавном у Францску и Британију, али и у неутралне земље (нпр. Шведска). Према Л. Хасиотису, 6. априла 1916. године отворена је Српска школа у Солуну, која је до краја године имала 138 ђака. Међутим, као што сам навела, у Солуну је пре тога већ постојало неколико српских школа које он не помиње. У Фалиру (Атина) се налазило сиротиште. Српска средња школа премештена је из Битоља у Волос, а 1917. године имала је око 300 ученика.¹⁸ На острво Крф се, заједно са српском војском, искрцао и велики број деце. На Крфу су отворене основне школе и ниже гимназије. За младиће неспособне за војну службу формиране су поштанско-телеграфска и шоферска школа.¹⁹

Нисам успела да дођем до податка о томе до које су године радиле наведене школе. На живот српске колоније у Солуну неповољно су утицале сложене друштвено-политичке прилике, које су у грчком друштву владале од средине тридесетих година 20. века. Као прво, то је била Метаксасова диктатура од 1936. до 1941. године.²⁰ У Другом светском рату, Грчку је прво напала Италија (1940), а немачка окупација је трајала од 1941. до 1944. године. Затим је уследио грађански рат између краљевих присталица и комунистичких побуњеника. Војна диктатура, која је започела 1967. године, трајала је седам година.²¹

¹⁶ И. Иванић, н. д. (1906), 206.

¹⁷ Loukianos Hassiotis, *The Serbs in Greece: The Serbian exile in Greece during the First World War*, Годишњак за друштвену историју VII/2-3, 2000, 194.

¹⁸ Исто, 195.

¹⁹ Из музеја *Српска кућа* на Крфу.

²⁰ L. S. Stavrianos, *The Balkans since 1453. with a new Introduction by Traian Stoianovich*, London 2000, 672-676.

²¹ www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/gr.html

* * *

Од друге половине 20. века, па све до данас, настава српског језика у Грчкој постоји у оквиру курсева страних језика за Грке. Осим тога, постоји и настава при конзуларним одељењима, као и самостално организована настава, о чему ће бити више речи у даљем тексту.

У оквиру Института за балканске студије у Солуну (Ινστιτούτο Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, скраћено ИМХА) постоји настава свих балканских језика и руског језика. Информације о настави српског језика у овој институцији добила сам од управника центра за стране језике – господина Илиаса Меритаса.²² Српски језик је уведен од 1964. године. Програм наставе српског језика трајао је три године, све до 2001, када је уведена и четврта година. Први професор био је Сотирис Мистакидис. Рођен је у Србији, у којој је завршио основну и средњу школу. Осим њега, данас овде предају и две Српкиње удате за Грке. У просеку, сваке школске године има око четрдесет полазника.

При Грчком центру за проучавање југоисточне Европе (Ελληνικό Κέντρο Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης) у Атини, као и у ИМХА, постоји настава свих балканских језика и руског језика. Настава српског језика започела је јануара 1975. године. Оснивач и директор овог центра је др Титос Јохалас. Према његовом сведочењу, после Другог светског рата је у грчком друштву владала таква политичка клима да је било доста непопуларно и опасно организовати наставу горепомених језика. Упркос томе, он се одлучио да организује центар за проучавање југоисточне Европе, у коме постоји настава ових језика. Т. Јохаласа чуди чињеница да се овом центру, за све године током којих у њему постоји настава српског, није обратио нико ни из југословенске ни из српске амбасаде. Први професор српског језика био је Филотас Јанотас, који је завршио гимназију и правни факултет у Београду. Осим што је предавао српски језик у овом центру пуне 22 године, он је био и званични преводилац за српски при сусретима највиших државних званичника Републике Грчке. Данас је предавач Љиљана Грубишић-Јосиф, дипломирани филолог. Настава се одвија према уџбенику: Slavna Babić, *Serbo-Croatian reading passages, with comments, exercises, vocabulary*, Vol. 1-2, Beograd 1968. Полазници почињу са латиничним писмом које сви знају, а касније уче и ћирилицу.

Осамдесетих година 20. века, у Грчкој се променио систем уласка на факултет: кандидат није могао да бира у ком ће граду студирати. То је утицало на многе који су били распоређени да студирају далеко од родног

²² Захваљујем се на предусретљивости и неопходним подацима које су ми пружили господин Илиас Меритас из Солуна, др Титос Јохалас из Атине, господин Филотас Јанотас из Атине, госпођа Љиљана Грубишић-Јосиф из Атине, проф. др Мирко Томасовић из Атине и госпођа Душица Цветковић-Кацаникаки из Хаће.

града, тако да се одлуче за студије у иностранству, тј. у суседним земљама у којима су мањи трошкови живота. Тако су Грци почели да уче српски језик. Курс траје три године, а на свакој години има око десет полазника. Укупно их је између тридесет и четрдесет. У просеку, петоро заврши комплетан курс. По питању старосне структуре, то су људи од 27 година па навише. Има више мушкараца него жена (приближно, 60% су мушкарци, а 40% су жене). Полазници су претежно историчари, археолози, припадници оружаних/мировних снага. Понекад је мотив за учење језика љубав: супружници желе да науче језик својих брачних партнера.

На предлог и заузимање проф. др Мирка Томасовића, настава српског језика уведена је и у оквиру Центра за стране језике атинског Каподистријског Универзитета (Διδασκαλείο Ξένων γλωσσών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών), академске 1994/95. године. Број полазника варира из више разлога. Углавном има око 40 полазника, који су разврстани у четири групе. Многи долазе у Атину ради студија, па се затим враћају у своја родна места, прекидајући тиме започети курс српског језика. Заинтересовани су старости између 20 и 50 година, а највише их је узраста од 25 до 28 година. То су претежно студенти, постдипломци, докторски кандидати (са филозофског, теолошког, правног и са факултета политичких наука), затим научни сарадници, истраживачи, дипломате, спортисти, тренери, службеници запослени на универзитету и у министарствима, стјуардесе, службеници авио-агенција, службеници адвокатских канцеларија, новинари. До сада је курс прошло око 20 доктора наука. Осим Грка, на курс долазе и други странци (из Норвешке, Шпаније, Енглеске, Аустралије) који се баве проучавањем Балкана. Сваке године буде једна до три особе које су у мешовитом браку (или вези) са особом српског порекла, па се зато одлучују да уче српски језик.

Предавања се одвијају према уџбенику: Српски језик – приручник за наставу српског језика са граматиком и синтаксом (Σερβική γλώσσα – εγχειρίδιο διδασκαλίας της Σερβικής γλώσσας με γραμματική και συντακτικό), аутора Мирка Томасовића и Агорице Трипа-Томасовић. Настава је тако осмишљена да групе од око 10 полазника курса редовно одлазе у Србију и у Републику Српску. Одлазили су тамо и током рата, деведесетих година 20. века, посебно у периоду од 1996. до 1998. године. Један део љака био је активно укључен у пружање хуманитарне помоћи Србима. У Београду су преко лета смештени у студентске домове и у породице. Боравак подразумева обилазак музеја, наставу српског језика, остваривање контаката са српским професорима и могућност посете библиотека како би сакупили стручну литературу на српском.

Осим овог курса, проф. др М. Томасовић предаје од 2000/01. године и старословенски језик и писменост на Теолошком факултету у Атини. Тај предмет је, на његово залагање, уведен први пут у историји овога факултета.

Осим на курсевима, који представљају институционализовани облик наставе, Грци уче српски језик узимајући приватне часове од Срба који живе у Грчкој (то су често студенти теологије, музикологије, театрологије и сл).

* * *

Шездесетих година 20. века, при југословенској амбасади у Атини радила је основна школа на српскохрватском језику. Сваки држављанин Југославије који је био привремено насељен у Грчкој могао је да доведе своје дете у ту школу. Настава се одвијала суботом после подне, а држали су је постдипломци који су тада били на студијама у Атини. Податак сам добила од Љиљане Грубишић-Јосиф, која је ову школу похађала у периоду од 1965. до 1969. године. Тада је у школи било око десеторо деце. У амбасади сам сазнала да је током седамдесетих година 20. века за ову школу била заинтересована само једна породица. Времена су се променила, па је деведесетих година 20. века, услед рата на територији некадашње Југославије у Грчку дошао већи број Срба. Међу њима има родитеља који желе да њихова деца науче српски језик. Од стране српских исељеника у Атини, у више наврата је покретана иницијатива за увођење наставе српског језика при амбасади, али без резултата. У амбасади Републике Србије у Атини кажу да Министарство просвете Републике Србије није заинтересовано за покретање допунске школе, јер сматра да не постоји довољан број полазника, па им се не исплати да плаћају наставни кадар. По овом питању, уочљива је разлика у односу на период од пре четрдесет година: иако је тада у допунској школи било мало деце, постојала је настава. Сама држава је била већа и, уз то, била је федерација више република.

У Солуну, при конзулату Србије,²³ од септембра 2002. године постоји Допунска школа на српском језику. Настава српског језика у конзулату покренута је на предлог једне Српкиње рођене у Америци. У Солуну се настава одвија суботом, током целог дана, и понедељком поподне, а у Катерини – недељом. Током школске 2003/04. године уписано је у школу шездесеторо деце. Од овог броја, њих дванаесторо (20%) апсолутно није знало српски језик.

Школу похађају деца узраста од четири до осамнаест година. Према старосној структури, разврстана су у пет група. У првој групи се налазе деца од четири године до другог разреда основне школе, другу групу чине деца од трећег до шестог разреда, трећу – од седмог разреда основне до завршног разреда средње школе. У четвртој групи су ученици који не знају српски језик, а у петој групи су деца из Катерине. Већина ђака потиче из етнички мешовитих бракова. Међутим, уписана је и једна Енглескиња, као и неколико Грка.

²³ Тада је то био конзулат Републике Србије и Црне Горе.

Настава се одвија према уџбеницима за допунске школе у иностранству, на основу програма Министарства просвете РС. Према плану и програму, деца усвајају знања из српског језика и књижевности, веронауке, ликовне и музичке културе, историје и географије. Ученицима је најтеже да савладају падеже, компарацију придева, промену глагола по лицима, прошло време. Долази и до грешака које су уобичајене приликом учења страног језика, када се буквално преводи са једног језика на други. На пример, један дечак је рекао *на Београду*, преводећи буквално грчку конструкцију *στο Βελιγράδι*. Родитељи са првим дететом говоре на српском, а већ са другим – на грчком језику, па је другом детету теже да научи српски језик. Деца из мешовитих бракова углавном говоре само грчки језик.

Настава на српском језику у Хањи (Крит) почела је 2002. године, на иницијативу Друштва грчко-српског пријатељства Хање. Професор српског језика, Душица Цветковић-Кацаникаки, добила је крајем 2003. године обавештење из амбасаде у Атини да је Министарство просвете дало сагласност за рад школе и за њу као професора. Требало је да добију потребну документацију, као и ђачке књижице. Међутим, на томе је све остало. У сарадњи са одговорнима из амбасаде, који су се трудили да нађу решење, покушавали су да дођу до циља и да озваниче школу, али је сваки покушај био узалудан. Обавештени су 2005. године, од стране тадашњег амбасадора, да су добили негативан одговор у вези са признавањем допунске школе у Хањи. Као разлог је наведено да се чека реорганизација свих допунских школа у иностранству. Пред почетак 2006/07. школске године добили су одговор да Министарство није заинтересовано за њихов рад, већ се окреће само одређеним школама са већим бројем деце.

Упркос свему, школа у Хањи од 2002. године није престајала са радом. Родитељи су желели да деца уче српски језик без обзира на услове. Настава се прве године одржавала у Клубу друштва, а касније им је дата на коришћење учионица у једној од хањских средњих школа. Током 2006/07. школске године нису били у ситуацији да им то учине, па се настава одржавала у учитељичиној кући. Рад су започели са дванаест ђака. Број ученика се мењао из године у годину, а највише их је било петнаест. Наставу похађају деца узраста од 6 до 18 година. Као изузетак, у школи су имали једно дете од три године и једну мајку. Деца су из мешовитих (мајка је Гркиња), или из чисто српских бракова.

Циљ наставе је врло комплексан. Деца су из различитих крајева Србије и Хрватске. Већина се овамо доселила у најранијем детињству. У Грчкој су кренули у први разред, међу Грцима су стекли другове, играли се на грчком језику. Неки годинама нису одлазили у Србију. Родитељи су већим делом дана заузети послом, тако да деца ретко говоре српски језик, или га уопште не говоре. Лакше им је да се изражавају на страном него на матерњем језику. Грчки језик доминира, он је свуда око њих, па га „уносе“ и у кућу. Опет, има чисто српских породица у којима родитељи комуницирају са децом на грчком језику. Тој деци, једини додир са српским језиком представља настава, или евентуални долазак неког рођака.

Настава на српском језику одржава се једном недељно – суботом, у трајању од два или два и по сата, у зависности од узраста. Програм је усклађен са узрастом и знањем ђака. Почетници током прве године уче штампана ћирилична слова и читање. Има деце која говоре у кући српским језиком, па га у школи уче као матерњи језик, а има и оних који га уче као страни језик. Другу групу чине деца која су кренула када се школа отворила и она су већ на вишем нивоу знања и рада. Сва деца уче српски језик, књижевност, националну историју, географију и српску традицију. У почетку, професорка се ослањала само на књиге Завода за уџбенике и наставна средства, које су предвиђене за рад са децом у допунским школама у иностранству. Родитељи су сами организовали куповину књига у Београду. Међутим, те читанке нису увек погодне, јер ученици често не могу да разумеју садржај текстова, нити је пак сваки текст занимљив за њихов узраст. Деца почињу да уче српски језик у различитом добу – нека са шест, а нека са десет година. Самим тим, неким су садржаји занимљиви, неким су досадни, једни их разумеју, а други не. У овој школи, поред наведених уџбеника, употребљавају *Почетницу* и читанке до четвртог разреда. Осим тога, у настави користе часописе *Политикин забавник* и *Школарац*, српску музику и филмове.

Према проф. Душици Цветковић-Кацаникаки, у настави има пуно проблема. После напорне недеље, уместо одмора, децу у суботу опет очекује обавеза – настава на српском. При том, српски језик није популаран нити се сматра широко потребним, па је деци нејасно зашто их родитељи терају да иду на час кад ниједно дете из њихове околине (комшилука, разреда, друштва) не учи тај језик (што није случај са енглеским, француским, немачким). Тако већ крећу без велике воље за наставу. Затим су ту и друга деца која говоре српски, али не сасвим исти: онима који говоре екавицом, чудна је јекавица, и обрнуто, јер ван земље немају прилике да се сроде са овом појавом. Неким је једина веза са Србијом управо ова настава. Професорка сматра да деци треба приближити Србију кроз наставу српског језика: „Смањити или укинути географску одвојеност Крита од наше земље, тако да могу да осећају и да мисле као Срби. Да могу да науче и разумеју зашто се уноси бадњак на Божић, какав је значај Крсне славе, или савршеност ћириличног, Вуковог, српског писма којим пишу“.

* * *

У првој половини 20. века, прве српске школе на територији данашње Грчке постојале су у Солуну, који је до 1912. године припадао Турској. Егзистенција српског народа у Турској призната је кроз школу и цркву. Срби су, захваљујући српским школама, од *невидљиве* мањине постали *видљива* мањина. За време Првог светског рата (посебно у периоду од 1915. до 1918. године), упркос тешким (ратним!) условима, у Грчкој је постојала веома жива српска просветна активност. Осим у Солуну, постојале су и српске школе у Волосу и на Крфу.

После Другог светског рата, услед политичке климе која је владала у грчком друштву, било је доста непопуларно организовати наставу балканских језика и руског језика. Упркос томе, настава тих језика, а међу њима и српског, организована је у Солуну шездесетих и у Атини седамдесетих година 20. века, при научним центрима за проучавање Балкана. Грци су самоиницијативно покренули наставу српског као страног језика. Први предавачи српског у овим центрима били су Грци. До повећаног интересовања за српски језик дошло је осамдесетих година, када су Грци у већем броју долазили у Југославију на студије. Међутим, ови центри нису имали сарадњу са Југославијом, а касније ни са Србијом. Директора центра за проучавање југоисточне Европе у Атини чуди чињеница да им се, за све године током којих спроводе наставу српског језика, није обратио нико ни из југословенске ни из српске амбасаде. Деведесетих година 20. века организована је настава српског језика при Центру за стране језике атинског Каподистријског универзитета. Курс је тако осмишљен да полазници имају могућност да један краћи период бораве на српском говорном подручју. Током рата деведесетих година, и они су били укључени у акције хуманитарне помоћи Србима.

Управо у том периоду, деведесетих година 20. века, услед рата на територији некадашње Југославије, у Грчку је избегао већи број Срба. Настава српског језика као матерњег организована је тек десет година касније (почетком 21. века). У неким местима су школе при конзуларним одељењима и имају помоћ матице (Солун, Катерини), док су се у Хањи (Крит) исељеници сами организовали, без подршке матичне земље. Посебно је занимљив случај Атине. Наиме, шездесетих година 20. века постојала је настава при југословенској амбасади у Атини, за децу југословенских држављана који су се налазили на привременом раду. Према податку који сам добила у амбасади, и седамдесетих година су југословенски држављани имали могућност да похађају ту школу, али није било заинтересованих. Међутим, када је деведесетих година дошао већи број исељеника и када је покренута иницијатива за отварање допунске школе, изостала је подршка матице. Можда се могло очекивати да ће после распада Југославије српска матица посветити више пажње очувању српског језика у дијаспори и тиме помоћи успоравање асимилације, али до тога није дошло у случају новијих српских исељеника у Грчкој. Наиме, шездесетих година је у допунској школи у југословенској амбасади у Атини било само десетак ученика, па се настава ипак одвијала, а од деведесетих година 20. века до данас сматрају да је то мали број ученика, који није вредан пажње.

Деца новије српске емиграције у Грчкој нашла су се у новом лингвистичком окружењу, које им је дало могућност да, као свој *матерњи*, науче језик посве различит од оног којим њихови родитељи говоре код куће. Веома често, српски је страни језик за децу рођену у чисто српским браковима. Школе српског језика представљају за њих једину везу са матицом. Међутим, за неговање те везе није довољан само ентузијазам њихових родитеља и појединих предавача, већ и одговарајући позитиван

однос матице, који често неоправдано изостаје. Осим тога, управо због те неповезаности са матицом, у настави се претежно користе застарели уџбеници и граматике.

Дакле, у земљи пријема постоји позитиван однос према српском као страном језику. Настава српског је започела на иницијативу самих Грка, и то у периоду када политичка клима у земљи није била повољна. Затим, на индивидуалном нивоу постоји позитиван однос према матерњем језику: исељеници се сами окупљају и траже помоћ матице. Са друге стране, матица показује слабо интересовање за неговање српског језика. Највероватније је да ће деца српских исељеника, која буду заинтересована да науче свој матерњи језик, плаћати курс српског као страног у неком од грчких центара за наставу страних језика.

Gordana Blagojević

Serbian Schools and Teaching of Serbian Language in Greece in the 20th Century

Key words: Serbian schools, teaching of Serbian language, Diaspora, Greece, ethnic identity

The topic of this work is Serbian schools and the teaching of Serbian language in Greece in the 20th century. During the first half of the 20th century the existence of Serbian people in Turkey (later in Greece) was acknowledged through school and church. Thanks to the Serbian schools, Serbs as an *invisible* minority became a *visible* one. In the second half of the 20th century there is primarily a teaching of Serbian language as a foreign language. During this period, Serbian was accepted primarily by Greeks at courses and private classes. At the beginning of the nineties in the 20th century because of the war in the territory of Yugoslavia, a large number of refugees went to Greece. Teaching of Serbian as a native language was organized only ten years later (at the beginning of 21st century). In some places, the schools are located in consular sections and have the assistance of the country of origin (Thessalonica, Katerini) while in Hani (Crete) immigrants organized themselves without the assistance from the country of origin. By studying Serbian schools and the teaching of Serbian language, this work considers relation towards language as a symbol of ethnic identity – at the individual level, at the level of receiving country and at the level of country of origin.